

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ד
תשע"א
חומר 338

ברכות השחר – זוקף כפופים

בכל בוקר אנו מתחילים מבראשית. נשמה טהורה חוזרת ממקורה אלינו, הגוף מקבל חיות, העיניים נפקחות וההכרה מתבהרת. ברכות השחר מלוות את קימת האדם ומעניקות לפעולה היום-יומית משמעות קדומה-חדשה של בריאה. נתמקד בברכת "זוקף כפופים" ונשתדל להאירה מתוך פרקי בראשית.

זקיפות הקומה על פי המהר"ל מפראג איננה רק תכונה פיזית חשובה והכרחית, אלא סימן למעלה עליונה יותר. הסברו של המהר"ל בפירושו לפרקי אבות (דרך חיים ג, יד) נפתח בשאלה חשובה וידועה על אודות פשר ההשוואה כביכול שבין האדם לה' בתיאורי בריאתו:

ויש לפרש מה שאמר הכתוב "ויברא אלוקים את האדם בצלמו", אין פירושו שיש אל ה' יתברך צלם ודמות שאין הדבר כך כלל, אבל הכתוב בא לומר כי כאשר בא לרמוז בתמונה הגשמית מה שנמצא בעיון נבדל מן הגשמי, כי בודאי יכול האדם לצייר בעניין הגשמי דבר הנבדל הבלתי גשמי, דמיון זה כאשר בא לצייר ה' יתברך שהוא מלך על הכול ואין עליו מציאות, הנה יצייר תמונה בזקיפה, אף בודאי שאין לתת שום תמונה חס וחלילה אל ה' יתברך [...]. אבל מכל מקום מה שנמצא בהקב"ה היא מצוייר באדם הגשמי שבריאתו של אדם בזקיפה ולא כמו שאר בעלי חיים הולכי שחוח, כי מי שהולך שחוח הוא מורה של שיש עליו אדון.

השאלה ברורה: כיצד ייתכן לומר או לחשוב שהאדם נברא "בצלמו" של ה'! הרי לא ניתן לתפוס את האלוקות כלל במושג גשמי! במהלך הדורות ניתנו תשובות רבות לשאלה זו והמהר"ל מציע כיוון חשיבה מקורי ומעניין. צלמו של האדם מרמז על מעלותיו, מעלות רוחניות, "הנבדלות מן הגשמי" כלשון המהר"ל – המעלות הרוחניות שבנו נובעות כמובן מהעולם האלוקי אך הן טבועות גם בדיוקן הפיזי. על כן, התבוננות על גופנו ועל פעולותינו יכולה ללמד על מעלות אלו, בחינת "מבשרי אחזה א-לוה" (איוב יט, כו). זקיפות קומה, מסביר המהר"ל, מרמזת על תכונת חירות ומלכות. ואכן, מיד לאחר בריאתו בצלם אלוקים מוענקת לאדם בחינת מלכות: "ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ" (בראשית א, כח). מדבריו של המהר"ל ניתן אף להבין מדוע ברכת "מתיר אסורים" קודמת ל"זוקף כפופים", שכן אדם הכפוף מבטא שעבוד ואינו ראוי למלוכה.

כך גם מדייקת הגמרא בברכות יב ע"ב: "ואמר רבה בר חיננא משמיה דרב: המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך, וכשהוא זוקף זוקף בשם. אמר שמואל מאי טעמא דרב? דכתיב: 'ה' זוקף כפופים' (תהלים קמו)".

כאשר אנו כורעים ומשתחוים בתפילת שמונה עשרה (בברכת האבות ובברכת ההודאה) יש לכרוע במילה "ברוך" ולהזדקף באמירת שם ה'. זקיפות הקומה אם כן מתגלית מתוך הזכרת שם ה', מתוך אותה תכונה אלוקית הטמונה בנו והמתבטאת בגופנו. המשך הגמרא בברכות מתארת כיצד היה רב ששת כורע ומזדקף בתפילתו:

רב ששת כי כרע כרע כחיזרא [רש"י: שבת ביד אדם, וחובטו כלפי מטה בבת אחת]. כי קא זקיף זקיף כחיזרא [רש"י: בנחת, ראשו תחלה ואחר כך גופו [...]. כחויא – כנחש הזה, כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט].

מדוע בחרו הז"ל בתיאור השוט המכה והנחש המזדקף לאטו? אולי טמון כאן, בהמשך ללימודנו, רמז נוסף לפרקי הבריאה. לאחר החטא מקולל הנחש: "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חיידך" (ג, יד). תיאור הנחש הוא במובנים רבים תיאור רוחני של העולם כולו: החטא יכול להביא חלילה למצב של שפיפות קומה ושעבוד. האדם הופך את עצמו עבד לתאוותיו וליצריו, וכל כולו הולך שחוח. היציאה מהמצרים היא תיקון החטא: "אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם עבדים ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם קוממיות" (ויקרא כו, יג). מתרגם אונקלוס לשון קוממיות: "חירותא", ורש"י מבאר: "בקומה זקופה". ההזדקפות מרמזת על תשובתו של האדם, על תיקון פנימי עמוק ועל חזרה עתידה אל מעלת גן-עדן ועץ החיים: "שבים, על כן, ימים של שמחת קדש, של חדות הנפש, לקומם את הרצון הטוב ועז החיים הטהור, אז תהיה התשובה שלמה" (אורות התשובה פ"ט, י). בתפילה ובצפייה לזקיפות קומה לפרט ולכלל נחתום במילותיו של רבי ישראל נג'ארה, רבה של העיר עזה ת"ו לפני כחמש מאות שנה:

רְבִרְבִין עוֹבְדֵיךָ וְתִקְיִפִין [גדולים מעשיך ואדירים]
מִפִּיךָ רְמֵיָא זְקִיף כְּפִיפִין [משפיל רמים זוקף כפופים]
לו יְחִי גְבַר שְׁנִין אֶלְפִין [לו יחיה אדם שנים אלפים]
לֹא יַעֲלוּ גְבוּרְתֶךָ פְּחוּשְׁבְּנֵיָא [לא יעלה גבורתיך בחשבונותיו]

מר ראובן טבול

מרצה ליהדות במסלול למחול ותנועה

ובהתמחות לספרות

החזרה אל הגוף

לעומת זאת, כאשר אדם מרגיש שיש לו קיום נפרד, עמידה משל עצמו, מחשבות ייחודיות ורצונות משל עצמו, יש לו רכוש ומעמד. דווקא מהמקום הנפרד הזה הוא בוחר לומר תודה לבוראו. הוא איננו מתבטל, אך הוא יודע שכל אוצרו הטוב, הפיזי והנפשי הגיע מאלוקים. הוא מכיר תודה על כל הטוב שזכה בו. הוא רוצה להשתמש בכוחות שקיבל מאת ה' בצורה ראויה, לתת לה', הרועה שלו.

ננסה להתבונן במהות המשכן. המשכן היה מקום פיזי מאוד, עם קירות, בדים, חפצים, בעלי חיים וכדומה. דווקא במקום כזה שרתה השכינה. מתוך המקום הכי חומרי התגלתה השכינה בשיא תפארתה.

כאשר גלינו מארצנו נותרנו ללא מקום פיזי ומוחשי, שיכולנו לחבר בו בין החומר ובין הרוח. נקלענו למצב שבו היינו מוכרחים לתת את כל הדגש על הרוח. עבודת ה' התבטאה בלימוד תורה, בתפילות וכו' וזנחנו את הפיזיות. כמו עולת הבקר, ביטלנו צדדים בעצמנו כדי להתבטל לגמרי בפני בוראנו.

משחזרנו לארצנו מתעוררים בנו קולות רבים הקוראים לעבודת אלוקים בשורשה, כפי שהייתה במשכן, רוחניות המתבטאת דרך הפיזיות. אנו יכולים שוב לחזור ולהתחבר דרך הפיזיות שלנו, כחומר קיים בעל חשיבות וממשות, דווקא מתוך המקום שמכיר באנושיות ובפיזיות שלנו להיות כלי לשכינה. כמו עולת צאן, אנו לא מבטלים את הכוחות ואת הפיזיות שבנו, אלא משתמשים בכוחותינו כדי לעבוד את בוראנו.

דוגמה לכך ניתן לראות במחול. הגוף הוא הקיום הפיזי שלנו. זהו הכלי של הנשמה עלי אדמות, הכלי להביע את עצמה, להתפלל, לשמוח, לצמוח, לעבוד על המידות וכו'.

בימינו זכינו להיות חלק מהשבים לציון. שוב יש לנו חומר. אנו יכולים לחזור ולהתחבר לה' ולהיות כלי לשכינה דרך הפיזיות שלנו. כמו בכלי נגינה, כדי שהמוזיקה תישמע בשיא תפארתה כלי הנגינה חייבים להיות מכוונים, כך בגוף, כדי לתת ביטוי אמיתי לנשמה נעבוד קשה על שכלול כוחות הגוף, וכך נהיה כלי ראוי יותר לקבלת רוחניות ושפע מלמעלה. (תודה לרב איתמר אלדר שבזכותו נכתב הרבה מן האמור כאן).

שירה איזקסון ורבקה חסיד

סטודנטיות במסלול למחול ותנועה

עמליה צורן

הנני שלחני

שמחה הולצברג – "אבי הפצועים"

תרפ"ד–תשנ"ד (1924–1994)

שמחה הולצברג נולד בשנת 1924 בוורשה, פולין. בצעירותו עבר את השואה ואף השתתף במרד גטו ורשה. בשנת 1943 נלקח למחנה בודז'ין. לאחר ששכל את כל משפחתו בשואה, שוחרר על ידי הצבא הבריטי בשנת 1945 ממחנה הריכוז ברגן-בלזן ועלה לארץ בשנת 1949. מוראות השואה ליוו אותו כל חייו והוא פעל ללא לאות למען זיכרון השואה. שמחה הקים ספריות בנושא והוציא לאור את כתביו של המשורר יצחק קצנלסון. כמו כן לחם בכל כוחו נגד כינון יחסים דיפלומטיים עם גרמניה.

סיפור חייו מאז מלחמת ששת הימים הוא סיפור גבורה של אדם בודד שהקדיש את כל חייו לעזרת פצועי צה"ל ובעיקר לנכים קטועי איברים, שרופים ועיוורים, אלמנות ויתומים. שמחה הולצברג הפך את עצמו ל"אבא" של אלפי הפצועים. לכולם התייחס כאב, כאילו הם "בנים" יחידים לו. הוא תמך בהם נפשית וגשמית, עודד את רוחם בכל אמצעי ודרך, והפיח בהם תקווה למרות פציעתם הקשה. במעשי החסד שלו גילה רגישות עצומה לסבל האיום שהתגלה לעיניו יום יום בסוירו בבתי החולים ובמרכזי השיקום. הבנתו את המשבר הנפשי שעברו הצעירים סייעה להם בהתמודדותם. הוא הוביל לחופה רבים מהם, וילדיהם נחשבו בעיניו לנכדיו.

שמחה הולצברג גילם באישיותו את מידת החסד היהודית במיטבה וזכרו הברוך חקוק לעד בלבבות של רבבות האנשים שנעזרו על ידו, במשך שנות השנים שבהן הקדיש את ימיו ואת לילותיו להביא להם מרפא לגוף ולנשמה. הוא ראה בפעילותו שליחות ושאל להביא שמחה ככל שיוכל ללב הבריות, כדי להיות ראוי לשם שהעניקה לו אמו עם לידתו: שמחה. על כל זה הוענק לו בשנת 1976 פרס ישראל.

"אבי הפצועים" נפטר כפי שחי בקרב פצועיו, פצועי המלחמה ופעולות האיבה. הוא החזיר את נשמתו לבוראו ביום ב' באדר תשנ"ד, בעת האזכרה להרוגי אוטובוס הדמים בצומת גלילות, לאחר 27 שנות פעילות. בן 69 היה במותו. בהספד עליו אמר יצחק רבין: "השואה הנוראה ליוותה אותו כצל כל ימיו והייתה חומר הדלק שהזין את אהבתו למדינה, לפצועים, לנכים ולמשפחות השכולות".

לעיון נוסף:

מעוזיה סגל, שמחה בלב: סיפורו של שמחה הולצברג – "אבי הפצועים", תל-אביב, מודן הוצאה לאור, 2000.